

căci corespunde și indicațiilor date de izvoarele scrise : Ptolemeu (III, 8, 3) și Ammianus Marcellinus (XXXI, 4, 13) care spune : *ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium cum suis omnibus declinavit, Sarmatis inde extrusis.*

Nici piefigii nu pot fi localizați la est de Carpați așa cum ar fi inclinat să creadă I. Ioniță (p. 80). După V. Pârvan piefigii trăiau „în cimpia munteană din Vlașca, Ilfov și Ialomița”⁸². Tot în această zonă îi plasează și R. Vulpe care consideră că importanța *davă* de la Popești se afla în teritoriul piefigilor⁸³. Teza Pârvan-Vulpe este acceptată de numeroși alți cercetători, dintre aceștia amintim pe C. Preda, după care localizarea piefigilor în această zonă ar „coincide în bună parte cu aria de răspindire a imitațiilor (de monede n.n.) de tip Vrteju—București”⁸⁴. E drept, Ptolemeu nu-i menționează pe carpi, dar să nu uităm că geograful antic vorbește de *carpiani* (III, 5, 10) și de *harpi* (III, 10, 7) care nu sînt alții decît carpii⁸⁵.

Din succinta prezentare făcută, reiese că la est de Carpați nu pot fi documentați și localizați sigur decît carpii și tirageții. Dar chiar dacă ar putea fi localizate și alte grupe de daci, aceasta nu afectează cu nimic fondul problemei, iar cultura materială a lor, unitară în trăsăturile ei principale, rămîne să fie denumită carpică după numele celor mai reprezentativi daci care au trăit în această regiune. Este semnificativ în acest sens ceea ce spune V. Pârvan : „Numele neamului principal genetic din aceste întinse ținuturi era acela de carpi ; pe Tyras însă, în chip special Geții erau numiți cu numele lor generic : Geții de pe Tyras”⁸⁶. În judecarea lucrurilor să nu uităm că daco-carpii erau socotii ca unii dintre cei mai periculoși dușmani ai Imperiului roman la Dunărea de Jos (Cf. Jordanes, *Getica*, 91, 25), că Petrus Patricius (Fragm. 8) spune că, la mijlocul secolului al III-lea, carpii se considerau mai puternici și decît goții, lucruri despre care vorbesc cu

prisoință cele 20 de titluri de *Carpicus Maximus* luate de diverși împărați romani⁸⁷. Or, nici pe departe nu se pot compara caucocieni (care sînt menționați incidental de izvoare) cu carpii sau costobocii. În trecut fie spus costobocii au făcut o mare și răsunătoare incursiune în Moesia Inferior ajungînd pînă în inima Greciei în anul 170 și nu se poate spune așa cum notează I. Ioniță că ei „au organizat *mai multe* (sublinierea noastră) expediții în Moesia Inferior” (p. 84⁸⁸). De asemenea nu sîntem de acord cu I. Ioniță că inventarul celor două morminte de incinerare de la Birlad-Prodana „este o combinație destul de ciudată, intrucît urnele sînt dacice, iar piesele de port (brățară, fibule, cataramă) sînt străine de mediul acestei culturi” (p. 91). Or, realitatea este alta ! Brățara cu capetele petrecute și răsucite (vezi la I. Ioniță fig. 27/4)⁸⁹, lucrată din bronz și argint este frecvent întilnită la geto-daci și nu lipsește aproape din nici un tezaur (Slimnic, Poiana Gorj, Coadă Malului, Senereuș etc.)⁹⁰. Tipul este întilnit și în mediul carpic la exemplare mai mici⁹¹, iar așa-zisa „cataramă” este de fapt o fibulă (*Ringfibel*), frecvent întilnită în mediul roman⁹². Deci în mormintul nr. 2 de la Birlad-Prodana nu s-au găsit două fibule cum spune I. Ioniță, ci trei. După inventar mormintele aparțin etapei tîrzii a culturii carpice și nu fazei de început a culturii Sintana de Mureș așa cum spune I. Ioniță (p. 91). Tot în legătură cu cultura carpică, notăm că groapa nr. 13 din așezarea de pe Varnița de la Poiana—Dulcești nu poate aparține „unui orizont cultural ulterior așezării dacice”, așa cum este inclinat să creadă I. Ioniță (p. 89) și deci încheierile la care ajunge nu pot fi acceptate. Felul cum este tratat cap. IV impune mai mult ca oricînd apariția unei monografii a culturii Sintana de Mureș, dar despre toate aceste probleme vom discuta cu alt prilej.

Gh. Bichir

LESZEK MROZEWICZ, *Rozwój ustroju municypalnego a postępy romanizacji w Mezji Dolnej*, Poznań, 1982 (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, seria historia, nr. 98)

Cercetările consacrate organizării municipale și compoziției populațiilor orașelor romane în diferitele provincii ale imperiului sînt preocupări constante ale istoriografiei recente. Un material documentar deosebit de bogat — depășind cu mult, prin problematica pe care o ridică, sfera interesului pentru istoria locală — îl oferă inscripțiile din Moesia Inferior. Lucrarea lui L. M. răspunde cu succes deplin necesității de a exploata acest material.

Lucrarea cuprinde cinci părți. După un prim capitol, în care este prezentată pe scurt istoria Moesiei Inferior în secolele I—III e.n., urmează o tratare amănunțită a colonizării romane în această provincie (cap. al II-lea, p. 13—56). În

acest proces se disting două etape despărțite între ele de războaiele daco-romane. Dacă pînă în pragul secolului al II-lea e.n. colonizarea a avut un caracter militar (un procent de 70 % din coloniștii menționați pe cale epigrafică este reprezentat de veterani), iar colonizarea civilă este concentrată mai ales în zona centrelor grecești și în apropierea lagărelor de legiuni (Oescus, Novae) și la Sexaginta Prisca (p. 20), în general zona Dunării fiind cea mai intens colonizată, în schimb, în a doua etapă, acest loc îl deține Dobrogea, atît prin centrele de pe limesul Dunării, cît și prin Tropaeum Traiani și vechile centre grecești. Din Dobrogea (care ocupă c. 1/4 din teritoriul provinciei) provin 51% din numele de

⁸² Cf. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 249.

⁸³ Cf. R. Vulpe și colab., SCIV, 6, 1955, 1—2, p. 26-1.

⁸⁴ Cf. C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, p. 431.

⁸⁵ Vezi Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 155—162; idem, *Revista de istorie*, 33, 1980, 3, p. 451—453, unde se discută și de carpizi și callipizi, triburi carpice sau înrudite cu carpii.

⁸⁶ Cf. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 282—283.

⁸⁷ Vezi Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 178—185, cu tabelele 13 și 14; idem, *Archaeology and History of the Carpi*, 1, 1976, p. 165—173.

⁸⁸ Vezi datele cu privire la această problemă în studiul nostru din *Thrace-Dacia*, 4, 1983, p. 59—68.

⁸⁹ Vezi și V. Palade, *Școala Birlădeană*, 1971, p. 96,

fig. 3/4.

⁹⁰ Cf. C. S. Nicolăescu-Ploșor, *Dacia*, 7—8 (1937—1940), 1941, p. 205, fig. 1/3, 6, 9—12, 14; D. Popescu, *InvArch*, fasc. 5, 1968, R 19 d/8; R 23 a/3, 6—15; R 25 c/29—30; D. Berciu, *Arta tracogetică*, București, 1969, p. 194, fig. 122; L. Mărghitan, *Tezaur de argint dacice-Catalog*, București, 1976, pl. 1/2; 15/1—2; 22/1—3 etc.

⁹¹ Este vorba de așa-ziii „cercei”. Vezi Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 120, cu tabelul nr. 10 și planșele : 132/10—11; 133/1—2; V. Căpitanu, *Carpica*, 7, 1975, pl. 12/5.

⁹² Cf. A. Böhme, *Saalburg Jahrbuch*, 29, 1972, p. 46, 112, pl. 31/1215—1231; S. Rieckhoff, *Saalburg Jahrbuch*, 32, 1975, p. 94, pl. 10 și 13/12; N. Walke, *Limesforschungen*, 3, 1965, p. 148, pl. 97/1—5.

romani cunoscute în Moesia Inferior (ceea ce înseamnă, în același timp, 57% din numele de militari și jumătate din purtătorii unui *nomen gentile* imperial). Al doilea teritoriu ca intensitate este cel cuprins între granițele de sud și vest ale provinciei, Dunăre și Jantra, având ca principale centre Oescus și Novae. De aici provin 42% din numele de romani, adică 36% din numele de militari și 36% din cazurile de purtători de *nomen gentile* imperial (p. 55).

Cît privește proveniența coloniștilor, se remarcă o dată în plus originea preponderent balcano-orientală a acestora. Apogeul este atins sub Marcus Aurelius.

Capitolul al III-lea este consacrat apariției și dezvoltării organizării municipale în Moesia Inferior. În cadrul acestui proces se disting două etape: prima, caracterizată prin predominanța organizării autonome evasimunicipale (*canabae, vicus, conventus civium Romanorum, regio, civitas*) documentate, mai cu seamă, în Dobrogea și de-a lungul Dunării — în concordanță deci cu gradul de romanizare și cu direcția colonizării (p. 57—76); a doua, începînd cu domnia lui Marcus Aurelius, cînd are loc transformarea centrelor de la Troesmis, Tropaeum Traiani, Durostorum, Novae în municipii (p. 76—88). În această din urmă chestiune, părerea noastră este că ideea tradițională a acordării rangului municipal unor centre în Moesia Inferior sub Marcus Aurelius a fost nuanțată de intervenția Emiliei Doruțiu-Boilă¹, care întrevede posibilitatea ca Tropaeum Traiani să fi avut deja acest rang din timpul domniei lui Traian, în vreme ce la Durostorum același statut va fi fost acordat de Caracalla, iar la Troesmis cel mai devreme la începutul secolului al III-lea. Aceasta nu înseamnă însă că delimitarea celor două etape prin domnia lui Marcus Aurelius nu ar fi judicioasă. Cu privire la numărul municipiilor din Moesia Inferior, autorul revine — în mod justificat, după opinia noastră — la părerea lui R. Vulpe², respingînd posibilitatea întrevăzută de B. Gerov³ ca și Montana (Mihailovgrad) și Melta (Loveč) să fi avut rang municipal.

Aristocrația municipală se bucură de o tratare amănunțită în cel de-al IV-lea capitol al cărții⁴. Din analiza statistică — realizată pe baza a 105 inscripții, cuprinzînd 160 de nume de persoane (c. 12% din totalul numelor de coloniști) — L. M. desprinde concluzii deosebit de interesante. Dacă era

de așteptat ca, din punct de vedere etnic, să predomine în cadrul aristocrației municipale elementul balcano-oriental și tracic (în dauna celui italic și occidental) — dată fiind compoziția generală a masei de coloniști —, în schimb, faptul statistic că veteranii nu reprezintă decît 7% din categoria aristocrației municipale vine să înlăture o *communis opinio* cu privire la rolul elementului militar în colonizarea de la Dunărea de jos. Slaba reprezentare a veteranilor în aristocrația municipală este explicată de autor prin rațiuni de ordin economic: gradul scăzut de bunăstare al veteranilor la ieșirea din serviciul militar nu le permitea să ocupe funcții în conducerea municipiului, pentru că nu dețineau mijloacele bănești necesare pentru *honores* și *munera* (p. 94—95). Ar fi de reevaluat, pornind de la aceste considerații, raportul dintre elementul civil și cel militar în procesul de municipalizare din Moesia Inferior și — de ce nu? — de revizuit termenii spinoși problematici a rolului castrelor și al *canabae*-lor în dezvoltarea municipiilor de la Dunărea de Jos.

Capitolul al V-lea, intitulat „Romanizare și municipalizare” (p. 104—121), depășește, prin problemele atacate, sfera istoriei Moesiei Inferior. Cînd afirmăm acest lucru, ne gîndim, în primul rînd, la foarte utila discuție dedicată conceptului de „romanizare”. E. Swoboda limitase în binecunoscutul său studiu acest concept la sfera militar-politică. Combătînd un asemenea punct de vedere unilateral — să reamintim, în treacăt, argumentele date contra lui E. Swoboda, referitor la Dacia de C. Daicovicu⁵ (citată de L. M.) — L. M. definește romanizarea ca o „saturație a conștiinței individuale și a întregilor grupe sociale cu modelul cultural roman” (p. 109). Acordarea gradului municipal este — după L. M. — rezultatul unui proces de romanizare, reprezintă cea mai înaltă treaptă în această evoluție și, în același timp, dovada palpabilă a romanizării acelor centre.

Un util rezumat în limba germană⁷ și 4 hărți completează această valoroasă lucrare, ale cărei calități ne îndeamnă să așteptăm cu interes sporit viitoarele contribuții dedicate de L. M. acestei teme, între altele și studiul promis (*Eos*, 70, 1982, p. 307 n. 58) cu privire la colonizarea militară în Moesia Inferior.

Al. Alexandru Avram

Accademia Nazionale dei Lincei. *Atti dei convegni Lincei. Colloquio italo-romeno: La Dacia pre-romana e romana, i rapporti con l'Impero*, Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, 1982, 113 p.

În cadrul relațiilor culturale dintre România și Italia au loc în mod periodic unele manifestări comune. Ele se desfășoară sub egida prestigioaselor Academii, cea română de științe sociale și politice și cea italiană, Accademia Nazionale dei Lincei. Subiectele care fac obiectul acestor reuniuni sînt alese cu grijă și fac parte dintr-un patrimoniu cultural istoric comun. Cu titlu de exemplu voi aminti doar unele din aceste manifestări. Astfel în octombrie 1978 s-a ținut la Roma un „Colloquio italo-romeno” avînd ca subiect: Examinarea istorică-artistică a coloanei lui Traian. Un coloziv următor s-a ținut la București și a avut ca subiect Coloniile italiene de la Marca Neagră. Lucrările acestor manifestări au fost

publicate, pe rînd, în volume separate, editate fiecare din ele de cele două înalte instituții de cultură.

Colocviul la care ne referim s-a ținut la Roma în zilele de 18 și 19 noiembrie 1980. Lucrările au fost conduse din partea gazdelor de academicianul Enrico Cerulli, iar din cea a oaspeților de academicianul Em. Condurachi. După o scurtă alocuțiune a lui E. Cerulli, lucrările colocviului se deschid cu comunicarea lui G. Susini, „Processi di alfabetizzazione e di acculturazione in periodo romano”, p. 7—19. Este examinat, cu deosebită finețe și profunzime, complicatul proces rezultat din contactul între două culturi diferite dintre grupuri sociale și etnice diferite, constînd din acceptarea și asimilarea

¹ Emilia Doruțiu-Boilă, *Dacia*, N.S., 22, 1978, p. 245—247.

² R. Vulpe, *Acta Antiqua Philippopolitana*, 1963, p. 147—150; idem, *Studia Thracologica*, București, 1976, p. 289—314 (în special p. 294—296).

³ B. Gerov, *Klio*, 59, 1977, 2, p. 306.

⁴ O versiune în limba germană a acestui capitol a apărut în *Eos*, 70, 1982, p. 299—318.

⁵ E. Swoboda, *Anzeiger der Oesterreichischen Akademie der Wissenschaften*, 1963, p. 153—173.

⁶ C. Daicovicu, *Apulum*, 7, 1968, p. 261—271.

⁷ Considerațiile noastre se întemeiază pe acest rezumat și pe articolul deja menționat, publicat de autor în *Eos*, 70, 1982.